

نقش مساجد در تثمین و تربیت نیروهای انقلابی

علی کریمی

چکیده

در این مقاله می‌کوشیم تا در بلره‌ی این موارد سخن بگوییم : جایگاه مسجد از دیدگاه امام خمینی (رحمة الله علیه) ؛ نقش مسجد در مبارزه با دشمنان اسلام؛ نقش و اهمیت اجتماع در مسجد؛ نقش مسجد در نهضت‌های اسلامی؛ نقش مسجد در وحدت اجتماعی مسلمانان و مسجد در فرهنگ اسلامی . در پایان، تعدادی از مساجد مهمی را معرفی خواهیم کرد که در شکل‌گیری و هدایت نهضت اصیل انقلاب نقش داشته‌اند.

کلید واژگان: مسجد، امام خمینی (رحمة الله علیه) ، نهضت‌های اسلامی، انقلاب، تحولات، هدایت.

مقدمه

با پیروزی انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی، مساجد نیز همانند دوران صدر اسلام جایگاه واقعی خود را بازشناختند و نیروهای فعال در مساجد به طور مستقیم در متن انقلاب شرکت جستند ؛ به گونه‌ای که از آن پس مساجد نقش پایگاه ارتباطی مردم را به عهده داشتند و در موقعیت‌های حساسی که نهضت اسلامی تشکیلات منطبق با معیارهای اسلامی نداشت، مساجد این نارسایی را جبران کردند . علاوه بر این، بسیاری از برنامه‌های انقلاب در مساجد انجام می‌گرفت؛ مانند همه‌پرسی، شوراها، محلی، کانون‌های بسیج و دیگر ضرورت‌های زمان.

مسجد تنه‌ای جایگاهی است که در جوی آکنده از وحدت، اخوت و معنویت نیروهای مبارز ، مؤمن و شجاع را در خود جای داده است و در جهت بیداری و آگاهی بخشی توده‌های بسیج و گروه‌های مختلف مردمی رسالت خویش را محقق ساخته است. به همین دلیل، دشمنان مسلح را مرکز نیرومند پشتیبانی انقلاب و ستاد عملیاتی رهبر انقلاب اسلامی می‌دانند و از آن‌ها وحشت دارند. مساجد بارها آماج حمله‌ی دژخیمان رژیم سابق قرار گرفته‌اند و اکنون نیز دشمنان داخلی و خارجی درصدد دور کردن مردم، به خصوص جوانان، از مساجد هستند.

جایگاه مسجد از دیدگاه امام خمینی (رحمة الله عليه)

نقش مسجد در مبارزه با دشمنان اسلام

با بررسی نقش مسجد در مبارزه علیه کفر و الحاد این نکته روشن می‌شود که چشمه‌ی زلال مبارزه علیه باطل در طول تاریخ از مسجد جوشیده است. مسجد بود که توانست به قیام مقدس مردم ایران ب رای برقراری حکومت اسلامی نیرو بخشد و همه‌ی این مبارزه‌ها بر محور رهنمودهای امام خمینی (رحمة الله عليه) بود. برپایه‌ی شناختی که امام از موقعیت و نقش مسلج داشت، خطاب به مسلمانان جهان، فرمودند: «اگر حرم و کعبه و مسجد و محراب سنگر و پشتیبان سربازان خدا و مدافعان حرم و حرمت انبیاء نیست، پس مأمن و پناهگاه آنان در کجاست؟»

مسجد خنثی کننده‌ی نقشه‌های دشمن

از جمله ترفندهای استعمار و دشمنان داخلی و خارجی، برای محو اسلام، خاموش کردن چراغ و رونق مساجد بوده است. این حیلۀ خائنانه در رژیم گذشته تا حد زیادی مؤثر افتاد. امام خمینی (رحمة الله عليه) با تأکید بر نقش محوری مسجد در خنثی کردن نقشه‌های دشمنان اسلام می‌فرماید: «این‌ها از مسجد می‌ترسند. من تکلیفم را باید ادا کنم به شما بگویم شما دانشگاهی، شما دانشجویان، همه‌تان مساجدتان بروید، پر کنید، سنگر است اینجا، سنگرها را باید پر کرد». در جایی دیگر نیز می‌فرماید: «مساجد و محافل دینیه را که سنگرهای اسلام در مقابل شیاطین است، هرچه بیشتر گرم و مجهز نگه دارید».

مسجد مرکز انقلاب و تداوم آن

با بررسی تحولات سال‌های سرنگونی رژیم شاهنشاهی و پیروزی انقلاب اسلامی، نقش و اهمیت مسجد در ابعاد مختلف به وضوح هویدا است. در آن موقعیت حساس، مسجد پایگاه عمده ای شد تا شاگردان و پیروان امام خمینی، همراه با اقامه‌ی فرایض دینی و عبادی، بپلم‌ها و اهداف ایشان را دریافت کنند. امام خمینی (رحمة الله عليه)، با تأکید بر حفظ مساجد به مثابه‌ی اصل و اساس انقلاب، می‌فرماید:

مساجد در انقلاب اسلامی ایران مرکز انقلاب و مرکز آشنایی مردم با اسلام و وظایف شرعی آنان در جهت پاسداری از ارزش‌های والای اسلام بوده است ... مسجد محلی است که از آن باید امور اداره بشود. این مساجد بود که این پیروزی را برای ملت ما درست کرد. این مراکز حساسی است که ملت باید به آن توجه داشته باشند. این طور نباشد که خیال کنیم

حالا دیگر ما پیروز شدیم، دیگر مسجد می‌خواهیم چه کنیم؟ پیروزی ما برای اداره‌ی مسجد است.

مسجد مرکز جنبش و حرکت‌های اسلامی

در زمان رسول اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله)، یکی از مهم‌ترین نقش‌های مسجد تدارک م قدمات فکری و بسیج عمومی مسلمانان برای جهاد با کفار بود. همین نقش در جریان نهضت روحانیان شیعه، به رهبری امام خمینی، در سال ۱۳۴۲ و پس از آن در جریان پیروزی انقلاب اسلامی ایران مشاهده شد. تأثیر مسجد در طول هشت سال دفاع مقدس، در جذب نیروهای رزمنده ی بسیجی و آم وزش آنها و پشتیبانی و فعالیت‌های پشت جبهه، بر هیچ کس پوشیده نیست. بدیهی است که اگر بیانات روشنگرانه‌ی امام نبود، مساجد نمی‌توانستند جایگاه حقیقی خود را به‌دست آورند. ایشان فرموده است:

مسجد در اسلام و در صدر اسلام همیشه مرکز جنبش و حرکت‌های اسلامی بوده ... از مسجد تبلیغات اسلامی شروع می‌شده است؛ از مسجد حرکت قوای اسلامی برای سرکوبی کفار و وارد کردن آنها در بیرق اسلام بوده است. شما که از اهالی مسجد و علمای مساجد هستید، باید پیروی از پیغمبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله) و اصحاب آن سرور کنید و مساجد را برای تبلیغ اسلام و حرکت اسلامی و قطع ایادی شرک و کفر و تأیید مستضعفین در مقابل مستکبرین قرار دهید.

براساس همین دیدگاه، متفکران و نویسندگان خارجی نیز به اهمیت مساجد در ساختار انقلاب تأکید می‌کنند و آن را محور اصلی شکل‌گیری انقلاب اسلامی می‌دانند. حامد الگار، نویسنده و منتقد بزرگ، می‌گوید:

مسجد هسته‌ی اساسی تشکیلات انقلاب اسلامی بود. یکی از عناصر مهم در پیروزی انقلاب، احیای مجدد مسجد و تمام ابعاد عملکردی آن بود. نقش مسجد دیگر نه عزلت و گریزگاهی از جامعه بود که مردم برای دوری جستن از دنیا، گرفتن وضو، انجام عبادات یا گوش دادن به صوت قرآن به آن پناه می‌بردند، بلکه برعکس، مسجد به عنوان یک کانون مبارزه و مرکز فرماندهی بدل گردید به‌طور خلاصه مسجد تماماً آن چیزی شد که در عصر پیامبر بود.

نقش و اهمیت اجتماع در مسجد

باتوجه به نقش آفرینی عمیق دین در ایجاد تشکلهای اجتماعی، اسلام در ابتدای نظام دهی سازمان دینی خود، تأسیس مسجد را در اولویت قرار داد. حضرت امام (رحمة الله علیه) براساس همین شناخت بارها بر اهمیت اجتماع و حضور فعال در مساجد تأکید کردند:

مساجد باید مجتمع بشود از جوانها، اگر ما بفهمیم که این اجتماعات چه فوایدی دارد و اگر بفهمیم که اجتماعاتی که اسلام برای ما دستور داده و فراهم کرده است چه مسائل سیاسی ای را حل می کند، چه رفتاری ها را حل می کند، این طور بی حال نبودیم که مساجدمان مرکز بشود برای چند پیرزن و پیرمرد.

همچنین، در سخنی دیگر می فرماید:

مسجد مرکز تبلیغ است، در صدر اسلام از همین مسجدها جیش ها، ارتش ها راه می افتاده، مرکز تبلیغ احکام سیاسی - اسلامی بوده، هر وقت یک رفتاری را طرح می کردند، صدا می کردند: «الصلوة مع الجماعة» اجتماع می کردند، این رفتاری را طرح می کردند، صحبت ها را می کردند، مسجد مرکز اجتماع سیاسی است. اجتماعات خود را هر چه بیشتر در مساجد و محافل و فضاها ی باز عمومی برپا نمایند.

ترس دشمن از مسجد

حضرت امام با درک حساسیت دشمنان، بارها بر خطر جدایی انقلاب از مساجد تأکید کردند و فرمودند: «اگر این مسجد و مرکز ستاد اسلام قوی باشد، ترس از فانتوم ها نداشته باشید؛ ترس از آمریکا و شوروی و این ها نداشته باشید. آن روز باید ترس داشته باشید که شما پشت کنید به اسلام، پشت کنید به مسجد». ایشان در بیانی دیگر می فرماید:

ای ملت! مسجدهای خودتان را حفظ کنید، روشنفکر غربی نباشید، ای حقوقدان ها! مسجدها را حفظ کنید؛ بروید به مسجد ... تا این نهضت به ثمر برسد، مملکت شما نجات پیدا کند . این یک توطئه است که می خواهند مسجدها را کم کم خالی کنند. شما باید هوشیار باشید که مسجدهایتان و محراب هایتان و منبر هایتان را حفظ کنید و بیشتر از سابق، شمایی که این معجزه را از مسجد دیدید که همه ی قدرت ها را به هم شکست، نه فقط ابر قدرت ها،

قدرت‌های دیگر را هم به هم شکست، نباید در اسلام سستی کنید. مسجدها را محکم نگه دارید و پر جمعیت کنید.

امام خمینی خطر جدایی مردم و انقلاب را از مساجد حس می‌کردند و مراقب بودند ارتباط مردم با مسجد قطع نشود. اسناد تاریخی نشان می‌دهد ارتباط مردم با مسجد نقش بسیار مؤثری در پیروزی انقلاب اسلامی داشت؛ در نتیجه تداوم آن نیز بستگی به همین ارتباط خواهد داشت. از جمله مواردی که اهمیت زیاد حضور مردم در مساجد را از دیدگاه حضرت امام (رحمة الله علیه) نشان می‌دهد، پیام ایشان برای تحویل اسلحه‌ها به مساجد بود. ایشان در بخشی از این پیام می‌فرمایند: «باید تمام اسلحه‌هایی که در دست مردم است جمع شوند. هر کس اسلحه‌ای پیدا کرد، باید به مسجد محله‌ی خود ببرد و به امام جماعت مسجد تحویل بدهد و بعد این اسلحه‌ها از مساجد به کمیته آورده می‌شود».

توجه به مدیریت در مسجد

بحث مهم دیگر در مسجد مدیریت و امامت آن است. امامت در نماز نوعی رهبری و پیشوایی است؛ در نتیجه امام جماعت باید در حد خود کمالات، روحیات و عملکردهای پسندیده داشته باشد. همان کمالات در سطح بالاتر برای رهبر جامعه‌ی اسلامی نیز مطرح است. با نگرشی اجمالی به تاریخ مساجد درمی‌یابیم که مساجد فقط برای ادای فرائض دینی نبوده‌اند، بلکه همواره پایگاهی بوده‌اند برای استفاده‌های علمی، فرهنگی، آموزشی و مساجد همواره محرک شروع بسیاری از نهضت‌های اسلامی بوده‌اند و اگر روزی ارتباط جامعه با مسجد قطع شود، ضعف و شکست آن جامعه را فرا می‌گیرد.

در تاریخ انقلاب شکوهمند اسلامی نیز مساجد نقش مؤثر خود را در تقویت ایمان و گردآوری طبقات گوناگون مردم، به خصوص جوانان، ایفا کرده‌اند. با توجه به این مطالب، نقش مهم امام جماعت در مقام اولین برنامه‌ریز آشکار می‌شود، هم در تقویت بنیه‌ی دینی و مذهبی مردم و هم برای بهره‌برداری مناسب و مفید از مسائل سیاسی اجتماعی و ارتقای میزان آگاهی مردم. به همین دلیل، در صدر اسلام مدیریت و امامت مسجد النبی (صلی الله علیه و آله) به عهده‌ی شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود و در غیاب ایشان به عهده‌ی کسانی بود که به تشخیص آن بزرگوار صلاحیت امامت داشته‌اند.

امام خمینی نیز وظیفه‌ی امام جماعت را بسیار گسترده تر از نماز جماعت می‌دانستند؛ زیرا مسجد در ابعاد عبادی، سیاسی، نظامی و اجتماعی نقش بسیار مهمی دارد. ایشان بر لزوم صلاحیت امام

جماعت تأکید می کردند و می فرمودند: «استقامت هر مسجدی و اهل هر مسجد به عهده‌ی امام مسجد است. گوئیده‌ها باید مستقیم باشند تا بتوانند مستقیم کنند. ائمه‌ی جماعات باید مستقیم باشند تا بتوانند مستقیم کنند دیگران را». دقت و حساسیت آن بزرگوار در تعیین امام جماعت، به خصوص در مساجد خاص و پرجمعیت، تا آنجا بود که حتی در مواردی شخصاً امام جماعت برخی از مساجد را انتخاب و معرفی کردند.

نقش و اهمیت مسجد در بعد سیاسی

مسئله‌ی مهم دیگری که در صدر اسلام مورد توجه پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) بود و مرحوم امام (رحمة الله علیه) نیز به تبعیت از آن حضرت بر آن تأکید داشت، مدیریت سیاسی مسجد است. اهمیت این موضوع به حدی است که اگر مسجد از سیاست اسلام دور بماند، همان طور می شود که دشمنان می خواهند. دشمنان می کوشند مسجد و نماز جماعت را به محل صرف عبادت مبدل کنند تا هیچ ضرر و خطری از این ناحیه متوجه آن‌ها نباشد. در دوران انقلاب اسلامی ایران نیز، پس از محور اعتقادی و عبادی، پررنگ‌ترین و فعال‌ترین محور مساجد محور سیاست بود. رژیم‌های استعماری جهان نیز بیش از هر نهاد انقلابی دیگری از مسجد می ترسند؛ زیرا مسجد هم خانه‌ی خداست، هم مرکز تعلیم و تعلم قرآن و بحث و بررسی مسائل دینی. امام (رحمة الله علیه) در تبیین بعد سیاسی مسجد می فرماید:

اما راجع به اسلام شروع کردند تبلیغات کردن به اینکه اسلام یک مکتبی است که ملایم، کم کم پیش می رود، یک مکتبی است که مربوط به دعا و ذکر و یک روابطی مابین مردم و مابین خالق و سیاست را کاری به آن ندارد. اسلام به حکومت کاری ندارد، به سیاست کاری ندارد. این را آنقدر تبلیغات روی آن کردند که در جامعه ی خود روحانیت هم به خورد آن‌ها دادند که بسیاری از آن‌ها هم همین اعتقاد را پیدا کردند که روحانی مسجد برود و نماز بخواند و عرض می کنم از این صنف کارها، درس بگوید و مباحثه بکند و آن آداب شرعیه را به مردم نشان دهد. آن‌ها دیدند که نماز روحانیون و نماز اسلام هیچ به آن‌ها ضرر ندارد، هر چه می خواهند نماز بخوانند.

ایشان در جایی دیگر می فرماید:

کتاب‌هایی که اسلام در سیاست دارد بیشتر از کتاب‌هایی است که در عبادت دارد، این غلط را در ذهن ما جای گیر کرده‌اند و حتی حال باورشان آمده است. آقایان به اینکه اسلام با

سیاست جداست، یک احکام عبادی است، مابین خود و خدا، بروید توی مساجدتان و هر چه می‌خواهید دعا کنید، هر چه می‌خواهید قرآن بخوانید، ما هم با شما کار نداریم؛ اما این اسلام نیست.

آن بزرگ مرد تاریخ در اوج اختناق رژیم ستم‌شاهی، در سال ۵۲، می‌فرماید: «وظیفه‌ی علمای اعلام و مبلغین است که جرائم اسرائیل را در مساجد و محافل دینی به مردم گوشزد کنند». البته، ناگفته پیداست که سیاست مسجد با مسجد سیاسی‌ای فرق دارد که طرفداران هر گروه و جناح این مکان مقدس را سیاسی و جناحی کنند و امام جماعت، نمازگزاران، سخنرانان و همه‌ی برنامه‌های آن را طبق سلیقه‌ی گروه‌ی خاص اجرا کنند. با تعریفی که اسلام از مسجد عرضه می‌کند، مسجد نمی‌تواند پایگاه سیاسی «یک حزب» باشد. مسجد از یک سو به خدا و از سوی دیگر به مردم تعلق دارد؛ از این رو نمی‌تواند زیر سیطره‌ی باند سیاسی خاصی قرار بگیرد. حضرت امام (رحمة الله علیه) در خاطره‌ای فرموده‌اند:

در دوران رضاخان من از یکی از ائمه‌ی جماعات سؤال کردم که اگر یک وقت رضاخان لباس‌ها را ممنوع کند و اجازه‌ی پوشیدن لباس روحانی به شما ندهد، چکار می‌کنید؟ او گفت: ما توی منزل می‌نشویم و جایی نمی‌رویم. گفتم: من اگر پیش نماز بودم و رضاخان لباس را ممنوع می‌کرد، همان روز با لباس تغییر یافته به مسجد می‌آمدم و به اجتماع می‌رفتم. نباید اجتماع را رها کرد و از مردم دور بود.

از مجموع سخنان پیامبرگونه‌ی امام خمینی (رحمة الله علیه) درباره‌ی نقش مهم و سرنوشت‌ساز مسجد در جامعه‌ی اسلامی به دست می‌آید که حفظ مسجد در راستای حفظ اسلام و دورنشدن از اهداف آن است. نتیجه آنکه مسلمانان و حکومت اسلامی مکلف‌اند دستورها و احکام دین را به بهترین وجه انجام دهند و از سوی دیگر باید مراقب باشند مبادا به بهانه‌های مختلف (مانند مقدس بودن مسجد) توطئه‌ی جدایی دین از سیاست در جامعه و مسجد اجرا شود.

نقش مسجد در نهضت‌های اسلامی

مسجد با ایجاد روحیه‌ی انقلابی زمینه‌ی مساعدی برای شکل‌گیری نهضت‌های اسلامی بر ضد قدرت‌های ظالم به وجود آورده است. در صدر اسلام، حرکت گسترده و انقلابی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مسجد هدایت و فرماندهی می‌شد. پس از آن نیز، حرکت‌ها و نهضت‌های آزادی‌بخش و مقدسی، همچون نهضت سربداران در قرن هشتم، نهضت تنباکو و جنبش مشروطه، از مسجدها ریشه گرفت. در

طول تاریخ انقلاب اسلامی نیز مساجد محل ارشاد و هدایت نیروهای مؤمن و مخالف طاغوت بودند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با وجود همه ی دسریه ها و حيله های گوناگون دشمنان داخل ی و خارج ی، مساجد در زمینه های مختلف بسیار فعال بودند؛ مانند برقراری نظم و امنیت (از راه ایجاد کمیته ها و انتظامات محلی و گشت شبانه)، جمع آوری کمک های نقدی و جنسی مردم، ارسال کمک های مردمی به جبهه های جنگ و خانواده های مستمند، تشکلی شرکت های تعاونی، برگزاری انتخابات، تشکلی کلاس های عقیدتی و معارف اسلامی، مبارزه با دسریه ها و سم پاشی های گروهک ها و پس مانده های رژیم پهلوی، آموزش نظامی نیروهای مردمی و غیره.

نقش مسجد در وحدت اجتماعی مسلمانان

یکی از نیازهای اساسی جامعه ی اسلامی همبستگی نیروهای مسلمان بر محور دستورهای الهی است. برای رسیدن به این عنصر حیاتی، اسلام در جوهر خود همه ی امتیازهای موهوم را نفی کرده است و کرامت و ارزش انسانی را برپایه ی تقوا بنا نهاده است. با این حال، وحدت برای پایداری به عوامل مختلفی نیاز دارد. برای رسیدن به این هدف، مسجد در جامعه ی اسلامی نقشی مهم دارد.

مسجد کانونی است که همه روزه مؤمنان، از گروه های گوناگون جامعه، در آن حاضر می شوند و در صف های به هم پیوسته نماز می گزارند. آنان با تکرار همه روزه ی این کار به یاد می آورند که در بارگاه خداوند موقعیت های اجتماعی، مال، مقام و منصب تعیین کننده نیست. آنها می آموزند که برای خداوند چیزی جز علم، کمالات انسانی، اندیشه، پرهیزگلی و تقوا ارزش ندارد. در مسجد، مسلمانان می آموزند که یکسان و همدوش اند؛ در نتیجه ملاک های نادرست را کنار می گذارند و برتری را در ارزش های الهی جستجو می کنند. همدلی و همراهی همه روزه ی مسلمانان در مسجد باعث دلگرمی دوستان و ناامیدی دشمنان می گردد.

مسجد در فرهنگ اسلامی

با بررسی نقش مسجد در مبارزه علیه کفر و الحاد این نکته روشن می شود که چشمه ی زلال مبارزه علیه باطل در طول تاریخ از مسجد جوشیده است. از بررسی نقش مسجد در صدر اسلام جامعیت آن در همه ی زمینه ها - عبادی، سیاسی، فرهنگی، آموزشی، نظامی، قضایی و... - به دست می آید.

مهر فی تعدادی از مساجد تأثیرگذار در شکل گیری و هدایت انقلاب اسلامی

اگر به نقش پراهمیت مساجد در انقلاب اسلامی توجه داشته باشیم به خوبی در می یابیم که اگر این پایگاه توانمند وجود نداشت، نهضت های اسلامی، دینی، اجتماعی و مردمی شکل نمی گرفت یا در بدو امر منحرف و متزلزل می شد. در شکل گیری انقلاب اسلامی بیشتر مساجد کشور دخیل بودند؛ اما برای کوتاهی سخن فقط به ذکر مهم ترین مساجد بسنده می کنیم.

مسجد قبا

سخنرانی شخصیت های بزرگ روحانی و دانشگاهی در این مسجد، به ویژه در ماه مبارک رمضان سال ۱۳۵۶، موجب حضور گسترده ی مردم، به ویژه اقشار روشنفکر و جوان، گردید که در نهایت در تسریع پیروزی انقلاب اسلامی بسیار مؤثر بود. شهید بزرگوار، آیت الله دکتر مفتاح، از گردانندگان اصلی این تجمع سیاسی و مذهبی بود. علاوه بر مسجد قبا مسجدهای دیگری نیز کانون مبارزه علیه رژیم شاه بودند؛ مانند مسجد امی المومنین (علیه السلام)، مسجد رستم، مسجد جلالی، مسجد ارک، مسجد هدایت، مسجد جاوید، مسجد بازار، مسجد صاحب الزمان (علیه السلام)، مسجد همت تجریش، مسجد امام خمینی (رحمة الله علیه)، مسجد آذربایجانی ها، مسجد الجواد (علیه السلام)، مهدی تهران و

مسجد سرب و مسجد امام علی (علیه السلام) اصفهان

مسجد سرب در اصفهان از مهم ترین پایگاه های انقلاب اسلامی بود. علاوه بر آن، مسجد مصلی و مسجد امام علی (علیه السلام) نیز از مراکز اصلی مبارزه در اصفهان بودند. سابقه ی مبارزه در مسجد امام علی (علیه السلام) به سال ۱۳۵۲ باز می گردد که کلاس ها، بحث ها و سخنرانی های استاد مطهری و دکتر بهشتی در آن برگزار می شد.

مسجد پایگاه نوژه ی همدان

گروهی از همافران مسلمان و مبارز پایگاه نوژه ی همدان - که فعالیت خود را از سال ۱۳۵۳ با تأسیس این مسجد و برقراری نماز جماعت و نماز عین فطر آغاز کرده بودند - از طریق ارتباط با حجت الاسلام رضوانی در متن انقلاب قرار گرفته و با روحانان همدان ارتباط پیدا کردند. این فعالیت ها در قالب پخش اعلامیه، سخنرانی، تجمعی و تسلیح مبارزان و تدارک تظاهرات و راهپیمایی سازماندهی می شد.

مسجد جامع کرج

مسجد جامع کرج یکی از مساجد فعال و پایگاه‌های انقلاب در این شهر بود. «در قبل از انقلاب در این مسجد یک گروه سرطری و انقلابی تشکیلی شد به نام «المراقبون» که کارهای سرطری و فعالیت‌های انقلابی داشتند». از نمونه‌های دیگر فعالیت انقلابی در این مسجد می‌توان به «سخنرانی مقام معظم رهبری در این مسجد در قبل از انقلاب اشاره نمود که به همین خاطر ایشان به شهربانی وقت جلب شدند و چون حاضر به دادن تعهد کتبی مبنی بر عدم بیان مسائل غی‌دینی نشد از منبر رفتن وی جلوگیری و به تهران برگردانده شد».

مسجد هدایت تهران

مسجد هدایت تهران مرکز فعالیت‌های اسلامی و انقلابی در جریان شکل‌گیری انقلاب اسلامی بود. دانشگاهیان و اقشار مختلف مردم، به‌ویژه جوانان دانشجوی، با حضور در جلسات تفسیر قرآن آیت الله طالقانی سهم ارزنده‌ای در پیشبرد اهداف انقلابی نهضت اسلامی داشتند.

مساجد صدیقی‌ها و امام حسن (علیه السلام) مشهد

در مشهد این دو مسجد از مراکز انقلاب بودند. هدایت این مساجد به عهده‌ی آیت‌الله خامنه‌ای، شه‌ی هاشمی‌نژاد و آیت‌الله واعظ طبسی بود.

مسجد جلالی تهران

مسجد جلالی در آغاز دهه‌ی چهل فعالیت خود را شروع کرد. امام جماعت این مسجد آیت‌الله مهدوی کرمی بود و با توجه به شخصیت و جایگاه ایشان در نهضت امام (رحمة الله علیه)، مسجد هم ماهیت سرطری پیدا کرد. مسجد جلالی برنامه‌های متعددی برای فعالیت در حوزه‌ی سرطری و فرهنگی داشت؛ از جمله بهره‌گیری از وعظ انقلابی برای سخنرانی که شور و پویایی مسجد را تداوم می‌بخشید. یکی از اصلی‌ترین برنامه‌های مسجد حمایت قاطعانه از نهضت امام خمینی (رحمة الله علیه) بود.

مسجد امام قم

یکی دیگر از پایگاه‌های دینی، فرهنگی و انقلابی و مرکز هدایت حرکت های اسلامی و مردمی در طول دوران انقلاب اسلامی، از آغاز تا پیروزی، مسجد امام قم بود. در این مسجد، روحانیان مبارز و برجسته، با برپایی منابر و ایراد سخنرانی‌های انقلابی، در پیشبرد و گسترش انقلاب اسلامی نقش مهمی ایفا کردند.

مسجد شیخ عزیزالله تهران

مسجد شیخ عزیزالله، واقع در بازار تهران، نقش مهمی در پیروزی انقلاب اسلامی داشت. بازاریان، کسبه و مردم تهران با حضور در این مسجد و شنیدن سخنان حجت الاسلام محمد تقی فلسفی - درباره ی استیضاح دولت وقت و دفاع از امام خمینی (رحمة الله علیه) - در پیروزی انقلاب اسلامی نقش مهمی داشتند.

مسجد لرزاده‌ی تهران

همزمان با ماه مبارک رمضان، مسجد لرزاده‌ی تهران محل اجتماع بزرگ راهپیمایان و معترضان می‌شد. واعظ مشهور این مسجد نقشی برجسته در ایجاد انگیزه برای پیشبرد انقلاب اسلامی داشت؛ به همین دلیل هم او را دستگیر و روانه‌ی زندان کردند. مردمی که برای سخنرانی این واعظ مبارز گرد آمده بودند، ناگهان با هجوم نیروهای گارد سلطنتی و نظامیان شاه روبه‌رو شدند و جمعی از آنان به شهادت رسیدند.

مسجد جامع کرمان

مراسم چهارم شهدای میدان ژاله‌ی تهران، که در تاریخ ۱۷ شهریور به شهادت رسید ه بودند، در این مسجد برگزار و باعث شد بیش از ۱۵ هزار زن و مرد، که در صحن و شبستان آن گرد آمده بودند، مورد هجوم وحش‌گونه‌ی چماق‌بمدستان رژیم پهلوی قرار گیرند و گروهی از آنان به شهادت رسیدند.

مسجد قی‌لای (معروف به مسجد می‌زا یوسف آقا) تبریز

این مسجد آغاز حرکت و قلم ۲۹ بهمن تبریز بود. مردم تبریز مراسم چهارم شهدای قم را در این مسجد برگزار کردند که باعث واکنش رژیم منحوط شد. عناصر پلیس و نیروهای نظامی شاه عده‌ای از مردم مظلوم را در این راهپیمایی خودجوش به خاک و خون کشاندند.

مسجد روضه‌ی محمدیه‌ی مسجد حظیه‌ی یزد

این مسجد یکی از کانون‌های مهم انقلاب اسلامی در استان یزد و فعالیت‌های آن زیر نظر حضرت آیت‌الله صدوقی بود. یکی از مهم‌ترین برنامه‌های انقلابی این مسجد برگزاری مراسم‌ی به مناسبت چهلمین روز شهدای تبریز بود که با حمله‌ی نیروهای نظامی شاه مواجه شد. طی این هجوم وحشیانه تعدادی از مردم انقلابی به شهادت رسیدند. این واقعه یکی از حوادث مهم انقلاب بود که با اربعین مقارن شد. چهل این شهدا در شهرهای دیگر دفن دیگری شد.

مسجد دانشگاه تهران

دانشجویان مبارز و انقلابی هرگز نقش حساس این مسجد را در شکوفایی و گسترش انقلاب اسلامی فراموش نمی‌کنند. در آستانه‌ی پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال لغو برنامه‌ی بازگشت حضرت امام خمینی (رحمة‌الله علیه) از پاریس، از سوی دولت وقت، جمعی از علمای برجسته‌ی قم به تهران مهاجرت کردند و در مسجد دانشگاه تهران، همراه با جمع کثیری از دانشجویان، تحصن کردند. در نتیجه، این مسجد به پایگاهی برای اعتراض علیه رژیم، جهت لغو فرمان ممانعت از بازگشت امام خمینی (رحمة‌الله علیه) به وطن، مبدل گردید.

مساجد آتشی‌ها و رضای شریاز

دو مسجد آتشی‌ها و رضا کانون گروهی از جوانان شیراز بودند. امام جماعت مسجد آتشی‌ها حجت‌الاسلام سید علی محمد دستغیب و امام جماعت مسجد رضا برادر ایشان، حجه‌الاسلام سید علی اصغر دستغیب، بود. علاوه بر این دو مسجد، مساجد دیگری نیز بسیار فعال بودند؛ مانند مسجد نو، جمعه، مداد، ولیعصر و حبیب. برای نمونه می‌توان به تظاهرات مردم شیراز در روزهای هشتم تیر ۱۳۵۷ و دهم شهریور ۱۳۵۷، پس از سخنرانی آیت‌الله سید عبدالحسین دستغیب، از مساجد نو و ولیعصر (عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف) و ... اشاره کرد که به مقابله با مأموران، درگیری، پرتاب نارنجک و ... ختم شد.

جمع‌بندی

مساجد نقش بسیار مهم و حیاتی در تحولات و نهضت‌های اسلامی، به‌خصوص در ایران، داشته‌اند که در بیانات امام خمینی (رحمة الله علیه) نیز به آن‌ها اشاره شده است. دشمنان اسلام و ایران از همان ابتدا به اهمیت مساجد پی بردند و از نقششان می‌ترسیدند. مساجد بسیاری در زمان انقلاب فعال بودند که به بعضی از آن‌ها اشاره کردیم. مساجد کانون تحولات، حرکات و نهضت‌های اسلامی نیز بودند. یکی دیگر از نقش‌های مساجد بالابردن فرهنگ اسلامی و افزایش وحدت اسلامی است.

منابع

- ۱ - سیمای مسجد.
- ۲ - آرشیو مرکزی اسناد انقلاب اسلامی، شماره‌ی ۱۷۸.
- ۳ - مسجد و انقلاب اسلامی.
- ۴ - صحیفه‌ی نور.
- ۵ - داسلتن از نماز و عبادات امام خمینی (رحمة الله علیه).

منبع: دفتر مطالعات و پژوهشهای مرکز رسیدگی به امور مساجد